

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGÀN LOAN PHƯỢNG

**TỪ NGỮ CHỈ BỆNH TẬT VÀ THUỐC THANG
CỔ TRUYỀN TRONG TIẾNG NÙNG**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Thái Nguyên - 2015

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGÀN LOAN PHƯỢNG

**TỪ NGỮ CHỈ BỆNH TẬT VÀ THUỐC THANG
CỔ TRUYỀN TRONG TIẾNG NÙNG**

Chuyên ngành: Ngôn ngữ Việt Nam

Mã số: 60 22 01 02

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS TẠ VĂN THÔNG

Thái Nguyên - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu nêu trong luận văn là trung thực. Những kết luận khoa học của luận văn chưa từng được ai công bố trong bất kì công trình nào khác. Nội dung luận văn có tham khảo và sử dụng các tài liệu đã được đăng tải trên các sách, truyện, báo, tạp chí và các trang web theo danh mục tài liệu tham khảo của luận văn. Nếu sai, tôi xin chịu hoàn toàn trách nhiệm.

Tác giả luận văn

Ngân Loan Phượng

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn tới Thầy Tạ Văn Thông, người đã hướng dẫn tôi viết luận văn này.

Xin chân thành cảm ơn các Thầy Cô giáo đã giảng dạy, khoa Sau đại học, Trung tâm Học liệu Đại học Thái Nguyên, đã tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Sau cùng, xin cảm ơn gia đình, người thân, đồng nghiệp và các học viên Cao học Ngôn ngữ K21 đã động viên, giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và viết luận văn.

Thái Nguyên, ngày 10 tháng 5 năm 2015

Tác giả

Ngân Loan Phượng

MỤC LỤC

Trang

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan.....	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
Danh mục các bảng	iv
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu	2
3. Mục đích nghiên cứu và nhiệm vụ nghiên cứu.....	11
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	11
5. Phương pháp nghiên cứu	12
6. Đóng góp của luận văn	13
7. Cấu trúc luận văn.....	13
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN	14
1.1. Một số khái niệm chung về ngôn ngữ học và văn hóa học	14
1.1.1. Ngữ pháp	14
1.1.1.1. Từ và ngữ	14
1.1.1.2. Danh từ và danh ngữ.....	19
1.1.1.3. Động từ và động ngữ	20
1.1.1.4. Tính từ và tính ngữ	22
1.1.2. Ngữ nghĩa.....	23
1.1.2.1. Khái niệm về “nghĩa”	23
1.1.2.2. Khái niệm "trường nghĩa"	31
1.1.3. Mối quan hệ giữa ngôn ngữ và văn hóa	33
1.1.3.1. “Văn hóa” là gì?	33
1.1.3.2. Ngôn ngữ và văn hóa	36
1.1.4. Bệnh tật và thuốc thang cổ truyền.....	38

1.1.4.1. Bệnh tật	38
1.1.4.2. Thuốc thang.....	39
1.2. Người Nùng và thuốc thang cổ truyền của người Nùng ở Việt Nam.....	42
1.2.1. Người Nùng và tiếng Nùng.....	42
1.2.1.1. Khái quát về người Nùng ở Việt Nam.....	42
1.2.1.2. Một số đặc điểm khái quát của tiếng Nùng	44
1.2.2. Thuốc thang cổ truyền của người Nùng	47
1.2.3. Thuốc thang cổ truyền hiện nay ở địa phương nghiên cứu.	49
1.3. TIÊU KẾT	50
Chương 2. ĐẶC ĐIỂM HÌNH THỨC CỦA CÁC TỪ NGỮ CHỈ BỆNH	
TẬT VÀ THUỐC THANG CỔ TRUYỀN TRONG TIẾNG NÙNG.....	51
2.1. Khái quát về kết quả khảo sát	51
2.2. Các từ ngữ có hình thức đơn âm tiết	52
2.3. Các từ ngữ có hình thức đa âm tiết	53
2.3.1. Các từ ngữ hai âm tiết.....	53
2.3.2. Các từ ngữ ba âm tiết.....	55
2.3.3. Các từ ngữ bốn âm tiết.....	58
2.3.4. Các từ ngữ năm âm tiết.....	62
2.4. Tiểu kết	65
Chương 3. ĐẶC ĐIỂM NGỮ NGHĨA CỦA CÁC TỪ NGỮ CHỈ BỆNH	
TẬT VÀ THUỐC THANG CỔ TRUYỀN	66
3.1 Khái quát về sự phân loại	66
3.2. Sự phân loại và một số đặc điểm của từ ngữ chỉ bệnh tật.....	66
3.2.1. Từ ngữ chỉ các bệnh ngoại thương.....	68
3.2.1.1. Từ ngữ chỉ các bệnh ngũ quan	68
3.2.1.2. Từ ngữ chỉ các bệnh phần mềm	69
3.2.2. Từ ngữ chỉ các bệnh nội thương.....	69
3.2.2.1. Từ ngữ chỉ các bệnh lục phủ.....	69

3.2.2.2. Từ ngữ chỉ các bệnh ngũ tạng	70
3.2.2.3. Từ ngữ chỉ các bệnh thần kinh	71
3.2.2.4. Từ ngữ chỉ các bệnh xương khớp.....	72
3.3. Sự phân loại và một số đặc điểm của từ ngữ chỉ thuốc thang cổ truyền	73
3.3.1. Từ ngữ chỉ thuốc chữa bệnh.....	73
3.3.1.1. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh xương khớp.....	73
3.3.1.2. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh ngũ quan, ngoài da, giải nhiệt	74
3.3.1.3. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh lục phủ.....	75
3.3.1.4. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh ngũ tạng.....	76
3.3.1.5. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh tâm thần, thần kinh.....	77
3.3.1.6. Từ ngữ chỉ thuốc chữa các bệnh sinh sản	78
3.3.1.7. Từ ngữ chỉ thuốc chữa c rắn cắn, ong đốt.....	79
3.3.2. Từ ngữ chỉ thuốc bổ.....	79
3.3.2.1. Từ ngữ chỉ thuốc bổ cho trẻ em và người già.....	79
3.3.2.2. Từ ngữ chỉ thuốc bổ cho người ốm và sau khi ốm	80
3.3.2.3. Từ ngữ chỉ thuốc bổ cho phụ nữ sau sinh.....	81
3.3.2.4. Từ ngữ chỉ thuốc bổ tăng cường sức khỏe, nhan sắc	82
3.4. Tiểu kết	85
KẾT LUẬN	87
TÀI LIỆU THAM KHẢO	91
PHỤ LỤC	95

DANH MỤC CÁC BẢNG

	<i>Trang</i>
Bảng 2.1: Từ ngữ chỉ bệnh tật và thuốc thang cổ truyền trong tiếng Nùng xét về hình thức	51
Bảng 2.2: Các từ đơn âm tiết chỉ bệnh tật và thuốc thang cổ truyền trong tiếng Nùng.....	52
Bảng 2.3: Các từ ngữ hai âm tiết	53
Bảng 2.4: Các từ ngữ ba âm tiết	55
Bảng 2.5: Các từ ngữ bốn âm tiết	59
Bảng 2.6: Các từ ngữ năm âm tiết	63
Bảng 3.1 Từ ngữ chỉ bệnh tật trong tiếng Nùng xét về ngữ nghĩa.....	66
Bảng 3.2: Từ ngữ chỉ thuốc thang cổ truyền trong tiếng Nùng xét về ngữ nghĩa.....	83
Bảng 3.3: Các từ ngữ chỉ vị thuốc trong tiếng Nùng xuất hiện với tần suất cao.....	84

MỞ ĐẦU

1. LÍ DO CHỌN ĐỀ TÀI

1.1. Trong nghiên cứu từ vựng - ngữ nghĩa của một ngôn ngữ, việc tìm hiểu các từ ngữ được liên kết với nhau nhờ có một hoặc một số thành tố nghĩa chung đã được xem là một hướng nghiên cứu có ý nghĩa đặc biệt. Một mặt, nó giúp hiểu rõ những đặc trưng và quan hệ mang tính hệ thống về cơ cấu nghĩa, về sự phát triển nghĩa của các từ ngữ trong từ vựng và cách định danh sự vật hiện tượng của ngôn ngữ đang xét. Mặt khác nó giúp hiểu được phân nào quan hệ giữa hiện thực và lời tri nhận, cách liên tưởng của cộng đồng người nói, qua việc định danh hay sự ghi nhận bằng phương tiện ngôn ngữ, đối với các sự vật hiện tượng của hiện thực này.

1.2. Dân tộc Nùng là một dân tộc có số dân đông (Theo *Tổng điều tra dân số và nhà ở* năm 2009, có 968 800 người, đứng thứ 7 ở Việt Nam). Người Nùng có một nền văn hóa đặc sắc và có ngôn ngữ riêng của họ. Tuy nhiên cho đến nay, việc nghiên cứu các mặt của ngôn ngữ dân tộc Nùng chưa được quan tâm thực sự, trong đó có các từ ngữ thuộc trường “bệnh tật và thuốc thang cổ truyền” của người Nùng. Nghiên cứu trường từ vựng - ngữ nghĩa này có thể góp phần tìm hiểu sâu sắc hơn về tiếng Nùng, từ đó giúp có những hiểu biết sâu sắc hơn về văn hóa cổ truyền của dân tộc Nùng.

1.3. Bản thân tác giả của luận văn này là người Nùng, có lòng thiết tha văn hóa Nùng đồng thời có sự yêu thích với tiếng Nùng và thuốc thang cổ truyền dân tộc, trong gia đình có người làm thuốc. Chính vì vậy, tác giả mong muốn qua luận văn này có thể góp một phần nhỏ bé của mình vào việc lưu giữ tiếng mẹ đẻ của mình - ngôn ngữ dân tộc Nùng và vốn kinh nghiệm về thuốc thang cổ truyền của cha ông đang có nguy cơ bị mai một dần, ở quê hương mình.

Chính vì những lí do trên mà đề tài “Các từ ngữ chỉ bệnh tật và thuốc thang cổ truyền trong tiếng Nùng” được chọn làm hướng nghiên cứu của luận văn này.

2. LỊCH SỬ NGHIÊN CỨU

2.1. Những nghiên cứu về trường từ vựng - ngữ nghĩa

Có thể nói, việc tìm hiểu về các đặc điểm trường từ vựng – ngữ nghĩa của một ngôn ngữ được nhiều nhà ngôn ngữ học quan tâm. Ngoài các công trình của các học giả nước ngoài, ở Việt Nam có không ít công trình nghiên cứu về trường từ vựng - ngữ nghĩa tiếng Việt. Có thể kể đến những chuyên khảo được sử dụng như giáo trình được giảng dạy trong các trường Đại học, Cao đẳng của các tác giả: Nguyễn Văn Tu, Đỗ Hữu Châu, Nguyễn Thiện Giáp, Mai Ngọc Chừ, Diệp Quang Ban, Vũ Đức Nghiệu, Hoàng Trọng Phiến... Tong các công trình này, các tác giả đã tập trung tìm hiểu từ vựng – ngữ nghĩa của tiếng Việt, căn cứ vào lí thuyết về trường từ vựng – ngữ nghĩa ở những mức độ khác nhau .

Có thể kể đến một số công trình sau:

- Nguyễn Văn Tu (1976), *Từ và vốn từ tiếng Việt hiện đại*, Nxb Giáo Dục, H.
- Đỗ Hữu Châu (1999), *Từ vựng – ngữ nghĩa tiếng Việt*, Nxb Giáo dục, H.
- Mai Ngọc Chừ (2003), *Cơ sở ngôn ngữ học và tiếng Việt*, Nxb Giáo dục, H.
- Nguyễn Thiện Giáp (2003), *Từ vựng học tiếng Việt*, Nxb Giáo dục, H.
- Nguyễn Thiện Giáp (2010), *Dẫn luận ngôn ngữ học*, Nxb Giáo dục, H.

Trong nghiên cứu các trường từ vựng – ngữ nghĩa tiếng Việt, không thể không kể đến các công trình có thể xem là tiêu biểu của các tác giả Đỗ Hữu Châu và Nguyễn Thiện Giáp:

- Cuốn *Từ vựng ngữ nghĩa tiếng Việt* (Đỗ Hữu Châu, Nxb Giáo dục, Hà Nội, 1999) gồm 312 trang, được chia năm phần riêng có liên kết chặt chẽ với nhau theo trục “từ vựng - ngữ nghĩa”. Phần Mở đầu, Phần thứ nhất và Phần thứ hai nghiên cứu các đơn vị từ vựng như những chỉnh thể hình thức (phần I) và ý nghĩa (phần II) - cũng là sự nghiên cứu các đơn vị tách biệt của từ vựng; Phần thứ ba và thứ tư nghiên cứu toàn bộ từ vựng như hệ thống của những đơn vị tách biệt trên; Và Phần thứ năm có tính chất là phần ứng dụng và thử nghiệm.

Trong cuốn giáo trình này, Đỗ Hữu Châu đã dành ra cả chương IX thuộc Phần thứ ba – hệ thống từ vựng hệ thống ý nghĩa để nói về các trường nghĩa.